

DESDOBRAMENTO DE MORFEMAS VERBAIS NO GALEGO: O SUFIXO NÚMERO-PERSOAL NA CONXUGACIÓN REGULAR¹

ILDIKÓ SZIJJ

Universidade Eötvös Loránd de Budapest

1. INTRODUCCIÓN

Na evolución histórica os elementos de calquera paradigma poden converxer ou diverxer. A converxencia pode producirse por evolución fonética regular (CANTABAM>galego *cantaba*, CANTABAT>*cantaba*) ou mediante un proceso analóxico (CANTAVISTIS>*cantastes*>galego dialectal *cantástedes*: a forma do indicativo pretérito perfecto adquire o morfema número-persoal xeral da 5ª persoa, *des*, orixinando unha maior afinidade coas formas dos outros tempos, *cantades*, *cantedes*, etc.). Ademais de converxencia pode producirse diverxencia entre as formas, xeralmente por procesos foneticamente condicionados (o sufixo número-persoal *des* nunha parte do dominio lingüístico galego sofre unha erosión fonética despois de vocal, *amades*>*amaes*>*amais*, mentres se mantén despois de consoante, *amardes*). O obxectivo deste traballo será examina-la cuarta posibilidade, as diverxencias sen condicionamento fonético, para tirar unha conclusión relativa á teoría da morfoloxía natural.

Observarei tales desdobramentos nos paradigmas dos verbos regulares do galego, tendo en conta as variantes dialectais. Examino o paradigma de cada un dos 167 puntos dialectais documentados no *Atlas Lingüístico Galego* para os verbos *cantar*, *coller* e *partir*.² Entre os segmentos só observarei o sufixo número-persoal. Como referencia xeral en primeiro lugar trato as formas normativas. Entre as variantes dialectais só considerarei aquelas que producen un desdoblamento do sufixo.

1. Este traballo é parte da minha tese de doutoramento titulada *A historia do verbo galego, segundo a teoría da morfoloxía natural* (2000, escrita en húngaro), que será publicada pola Universidade Eötvös Loránd de Budapest.

2. Farei referencia ós puntos dialectais tal como aparecen no atlas: C(oruña), L(ugo), P(ontevedra), O(urense), A(sturias), LE(ón), Z(amora). No atlas existen tamén puntos secundarios, que só teño en conta nalgúns casos especiais. Por necesidade de claridade prescindín tamén das indicacións que especifican se a forma é usada pola xente nova ou maior. En vez da transcripción fonética, utilizada no atlas para as variantes dialectais, uso sempre a ortografía normativa. Os casos aquí estudados proceden dos mapas 1-7, 10, 11, 13-15, 17, 19, 20-22, 24-30, 46, 48, 49, 54, 55, 57, 58, 60, 61, 63, 64, 66, 67, 69, 140, 142, 144-147, 149, 153, 154, 156.

2. O SUFIXO NÚMERO-PERSOAL DE 1ª PERSONA

Nesta persoa non existen desdobrementos comparables ós que se producen nas outras persoas, a non ser que consideremos como tal a evolución do sufixo do indicativo pretérito perfecto. Na maior parte do dominio lingüístico galego conviven as formas *cantei*, *collín-partín*.³ As tres conxugacións sufriron xa que logo unha evolución asimétrica. Do punto de vista da segmentación considérase que o sufixo número-persoal na 1ª conxugación é *i*; nas outras dúas *n*.⁴ O alomorfo *i* aparece tamén no futuro das tres clases mórficas, por exemplo *cantarei*.

Dialectalmente o sufixo *n* aparece tamén na 1ª conxugación, por extensión do sufixo da 2ª e 3ª conxugacións: *cantéin*. Esta forma hipercharacterizada, que contén dous sufixos número-persoais, *i* e *n*,⁵ pode simplificarse, co que se restablece unha maior simetría coa forma das outras dúas clases mórficas: *cantén*. Existe tamén a variante *cantín*, que supón a neutralización das tres conxugacións. Estas evolucións amosan un certo carácter cíclico entre os procesos de diverxencia e de converxencia entre as formas. O sufixo *n* pode aparecer tamén no futuro, que orixinalmente ten o mesmo sufixo que o pretérito perfecto da 1ª conxugación: *cantarei*>*cantaréin*, como *cantei*>*cantéin*. Esta terminación tamén pode sufrir unha monotongación, igual ca *cantén*: *cantaréin*>*cantarén*. (Non existe a variante **cantarín*.)

A distribución territorial das formas *cantéin/cantén/cantín-cantaréin/cantarén* é a seguinte:⁶

1. C21, L19, L21, L23, L29, O3, O4, O17, O21, A5, A6, A7, LE2, LE3: *cantéin-cantaréin*
2. C34, L30, P20, P25, P27, P28, P30: *cantén-cantarén*
3. C24, L32, O18, LE4: *cantéin*, *cantén-cantaréin*, *cantarén*
4. L27: *cantéin*, *cantén-cantaréin*
5. L37: *cantéin*, *cantén-cantarén*
6. A1: *cantéin*, *cantín-cantarén*
7. C29, L12, O12: *cantéin*
8. P22, O31: *cantén*
9. C45, C46, C47, C48, C49, P6, P12, P13, P16, P18: *cantín*
10. L10: *cantéin*, *cantín*

Entre os dous tempos existe unha implicación perfecta: no futuro só aparece o *n* se existe tamén no pretérito da 1ª conxugación.

Mediante a extensión do *n* restablécese ata un certo punto a semellanza formal entre as tres conxugacións; sen embargo nalgúns puntos prodúcese un desdobremento entre o morfe-ma do indicativo pretérito da 1ª conxugación e do futuro, que continúa sendo *cantarei* (grupos 7-10). Nestes puntos dialectais o sufixo número-persoal *i* do futuro queda illado no paradigma.

3. O sufixo *n* sería unha propagación analóxica de *VENI*>*vin*, *SUM*>*son* (Fernández Rei 1978: 222). Para outras hipóteses ver Fernández González, 1981: 125, Ferreiro, 1995: 290.

4. Álvarez / Regueira / Monteagudo, 1986: 316.

5. Santamarina, 1974: 65.

6. Non indico se as formas aparecen como solución única (como no punto C21: *cantéin*) ou como forma opcional (como no punto L12: *cantei/cantéin*).

3. SUFIXO NÚMERO-PERSOAL DE 2ª PERSOA

O sufixo é *s*, excepto no imperativo e no indicativo pretérito perfecto, nos que xa o latín tiña alomorfos especiais. No pretérito perfecto a continuación directa do sufixo latino *STI* é *ste*. Con evolución regular, nun contexto fonético especial fórmase a variante *che*, máis extendida no dominio lingüístico (*st+iod>ch*, como en *BESTIA>bicha*). A lingua normativa adoptou a terminación *ches*, incrementada por analogía co sufixo número-persoal xeral *s*: *cantaches*, *colliches*, *partiches*. Con este incremento o segmento *che* da terminación interprétase como sufixo modo-temporal.

No dominio lingüístico existen catro variantes: *ste*, *che*, *stes*, *ches*. En certos puntos dialectais a terminación non coincide nas tres clases mórficas, nalgúns casos por haber diferentes variantes opcionais:

- C3: cantache/cantaches-colliche-partiche
- C10: cantaches-colliche-partiche/partiches
- C11: cantaches-colliche/colliches-partiches
- C22: cantaches-colleches/collestes-partiches
- C25: cantaches-colliche/colliches-partiches
- C30: cantaches-colleche/colleches-partiches
- L13: cantache/cantaches-colliche-partiche
- L34: cantaches-colliche-partiche
- L35: cantaches-colliches-partiche
- L37: cantache-culliche-partiche/partistes
- L39: cantache/cantaches-colliche-partiche
- P6: cantastes-colleches/collestes-partiches/ partistes
- P11: cantache-colleche/colleches-partiche
- P14: cantache/cantaches-colliches-partiches
- P23: cantache-colleches-partiches
- P25: cantache/cantaches-colleche/colleches-partiche
- O15: cantache/cantaches-culliches-partiches
- O18: cantache/cantaches/cantaste/cantastes-colliches/colliste-partiche/partiches/partiste/partistes
- O22: cantache/cantaches-colliches-partiches
- O25: cantache-colliche/colliches-partiche

Dos 20 puntos en que hai diferenza entre os sufixos, en 3 puntos esta dáse entre os segmentos *ste-che* (C22, L37, P6), pero é máis xeral a discrepancia no *s* final, rexistrada en 17 puntos (C3, C10, C11, C25, C30, L13, L34, L35, L37, L39, P11, P14, P23, P25, O15, O22, O25). No punto L37 rexístranse as formas *cantache* e *partistes*, nas que diverxen tanto o segmento *che/ste* como o *s*.

Dos 17 puntos en que as formas discrepan na aparición do *s*, na 1ª conxugación hai *s* en 13 puntos, na 2ª en 11, na 3ª en 9. A 1ª parece polo tanto un pouco máis innovadora, e a 3ª a menos innovadora.

Tendo en conta tamén as variantes opcionais, nos 20 puntos as tres clases mórficas diverxen da seguinte maneira:

17 puntos: diverxencia entre a 1ª e a 2ª conxugación (C3, C10, C11, C22, C25, C30, L13, L34, L39, P6, P11, P14, P23, O15, O18, O22, O25).

13 puntos: diverxencia entre a 1ª e a 3ª conxugación (C3, C10, L13, L34, L35, L37, L39, P6, P14, P23, P25, O15, O22).

11 puntos: diverxencia entre a 2ª e a 3ª conxugación (C10, C11, C22, C35, C30, L35, L37, P11, P25, O18, O25).

Entre as tres clases mórficas, como tendencia, pódese dicir que hai máis puntos en que son máis semellantes a 2ª e 3ª conxugacións e diverxen máis a 1ª e a 2ª conxugación.

4. SUFIXO NÚMERO-PERSOAL DE 3ª PERSOA

O sufixo xeral é *o*, que só ten o alomorfo *u* no indicativo pretérito perfecto: *canto-u, colle-u, parti-u*.

Na 2ª e 3ª conxugacións⁷ o sufixo do pretérito en certos puntos dialectais pode ser silábico: *colle-o, partí-o*.

As dúas clases mórficas diverxen nos seguintes puntos:

C21, C24: *collío-partiu*⁸

P2, L19, L23, L29, O9, A1, A3, A4, A5, A6, A7, LE2, LE3, Z1, Z3: *colleo-partiu*

L33: *colleu-partío*

O sufixo *o* é máis frecuente na 2ª conxugación. Na 3ª só aparece se tamén existe na 2ª (excepto L33). En numerosos puntos produciuse polo tanto un desdoblamento entre os sufixos: na 1ª e 3ª conxugacións é *u*, na 2ª *o*: *amo-u, parti-u*, pero *colle-o*. Non é posible dicir se é a 2ª ou a 3ª a conxugación máis innovadora, porque os dous sufixos poden considerarse de evolución fonética regular.⁹

5. SUFIXO NÚMERO-PERSOAL DE 4ª PERSOA

É o sufixo número-persoal máis uniforme no sistema, tanto no latín como no galego, tendo a forma *MUS*>*mos* en tódolos tempos verbais. A única variante dialectal do sufixo é *nos*. Aparece nas formas *cántenos* (só nun punto secundario, nas tres conxugacións), *cantábanos*, *cantáranos*, *cantaríanos*, *cantásenos*, *cantarnos*. Son todas formas que poden existir como combinación de verbo + pronome enclítico, ou porque as formas son proparoxítonas (por exemplo *cantábanos*), ou porque se trata do infinitivo (*cantarnos*). A evolución pode atribuírse polo tanto á etimoloxía popular, aínda que certas explicacións contemplan tamén a posibilidade dunha evolución fonética.¹⁰ Como *nos* só aparece nos tempos indicados, prodúcese un

7. Na 1ª conxugación o sufixo *o* aparece no punto LE1, en que non existe nas outras dúas conxugacións.

8. Debido á neutralización das vocais temáticas o sufixo número-persoal serve para distingui-las dúas clases mórficas: *collío-partiu*.

9. Fernández Rei (1991: 638) considera o *o* analóxico dos perfectos fortes, o que tería como resultado que a 2ª conxugación é a máis innovadora.

10. Vasconcelos, 1901: 112.

desdobramento no sufixo, que no resto do paradigma continúa sendo *mos*. As formas normativas conteñen todas o sufixo *mos* e a acentuación do indicativo pretérito imperfecto, do pretérito pluscuamperfecto, do condicional e do subxuntivo pretérito imperfecto é paroxítona. As formas con *nos* aparecen nos seguintes puntos:

- C18: cantábanos, collíanos
- C24: cantábanos, collíanos, partíanos, cantáranos, cantaríanos, cantásenos, collésenos
- C33: cantábanos, cantáranos, colléranos, cantásenos, collésenos
- C37: cantábanos, collíanos, partíanos, cantásenos, collésenos, cantaríanos
- C39: cantábanos, collíanos, partíanos, cantarnos
- C43: cantábanos, collíanos, cantáranos, colléranos, cantaríanos, cantásenos, collésenos
- C45: cantábanos, collíanos, partíanos, cantáranos, colléranos, cantaríanos, cantásenos, collésenos
- C47: cantábanos, collíanos, partíanos, cantáranos, colléranos
- C49: cantábanos, collíanos, partíanos, cantáranos, colléranos, cantaríanos, cantásenos, collésenos
- P28: cantábanos, collíanos, cantáranos

O indicativo pretérito pluscuamperfecto e o subxuntivo pretérito imperfecto da 3ª conxugación non teñen un mapa separado, encontramos unha remisión á 1ª e 2ª conxugacións.¹¹

En determinados puntos o sufixo *nos* non existe en tódolos tempos posibles. Aparece con maior frecuencia no indicativo pretérito imperfecto. Na 1ª conxugación só aparece nos outros tempos, se existe tamén no indicativo pretérito imperfecto, o tempo verbal menos marcado.

No indicativo pretérito imperfecto, en que temos datos exactos para as tres clases mórficas, atopamos 6 puntos en que coinciden as tres conxugacións, 3 en que o sufixo só existe na 1ª e 2ª conxugacións, e 1 punto en que só se documenta na 1ª conxugación, o que mostra que a clase mórfica máis innovadora é a 1ª conxugación, e a menos innovadora a 3ª.

É no tempo verbal menos marcado, no indicativo pretérito imperfecto, onde atopamos ante todo discrepancia entre as clases mórficas.

6. SUFIXO NÚMERO-PERSOAL DE 5ª PERSOA

No latín o sufixo xeral era *TIS*, que ten como continuación directa o sufixo galego *des*. Tanto no latín como no galego existen outros dous alomorfos, en dous tempos que non conteñen sufixo modo-temporal, no imperativo e no indicativo pretérito perfecto: dos sufixos latinos *TE* e *STIS* veñen regularmente *de* e *stes*.

Nunha parte do dominio lingüístico os sufixos *des/de* transformáronse en *is/i*, por erosión fonética (*cantades*>*cantais*, *cantade*>*cantai*). Como terceira solución existen *s/0*, formados tamén por erosión fonética, *cantades*>*cantaes*>*cantás*, e *ndes/nde*, por analogía con *tendes*, *vindes*, *pondes*. Nos puntos secundarios L13a e O22b existe tamén o sufixo *ides*, formado pola contaminación de *is* e *des*. O atlas documenta este sufixo complexo para o presente do indica-

11. Mapas 13-14 e 60-61. O problema é que entre as dúas clases mórficas existen pequenas diferencias, C24 *cantáranos-colléramos*, P28 *cantáranos-colléramos*, que o atlas non ten en conta.

tivo nos dous puntos (*cantaidēs, colleidēs*) e para o indicativo pretérito perfecto no punto L13a (*cantásteidēs, collésteidēs*). Non se rexistran polo tanto formas como **canteidēs*, **cantabaidēs*, etc. O sufixo só existe polo tanto en dous tempos pouco marcados, e difere tamén segundo as clases mórficas, por ser menos innovadora a 3ª conxugación.

Na lingua actual o sufixo *des* exténdese a expensas de *is* e *s*.¹² Debido a esta evolución regresiva non poderemos cualificar ningún destes tres sufixos como innovador ou conservador.

A continuación vou examina-la distribución territorial dos catro sufixos. Interésanme os puntos en que o sufixo non é uniforme, por discrepar entre os tempos verbais ou entre as clases mórficas.¹³ A asimetría que mellor se coñece e aparece descrita en varios lugares é a que existe na distribución do sufixo *i*, que no imperativo aparece nunha parte maior do dominio lingüístico ca no resto do paradigma, en que o sufixo é *des*.¹⁴

Como o número de datos é moi elevado, seguirei un método diferente do aplicado ata agora. Examino por separado os catro sufixos.¹⁵ En primeiro lugar indicarei o número de puntos dialectais en que aparece o sufixo nos diferentes tempos, nas clases mórficas documentadas. A continuación, indico o número de puntos en que discrepan os sufixos.¹⁶ Debido ó elevado número de posibles combinacións, por tratarse de 17 formas verbais,¹⁷ comparo as formas por parellas. Só observo a relación das formas que teñen algún trazo común.¹⁸

Nos cadros en que indico as diverxencias a liña *cantades*-**colledes*: 5 significa que existen 5 puntos dialectais en que existe a forma *cantades*, pero non existe *colledes*, porque o presente do indicativo da 2ª conxugación ten outro sufixo número-persoal.¹⁹

12. Fernández Rei, 1978: 333, Mariño Paz, 1992: 76, Mariño Paz, 1998: 276. Fernández Rei considera que os dous sufixos sufren o mesmo retroceso, Mariño Paz (1992: 90, nota 29) observa que *is* se mantén mellor por sinalar mellor as oposicións morfolóxicas ca *s*. O fenómeno non é consecuencia da propagación da forma normativa, e prodúcese contra a presión do español. Para os posibles motivos da evolución regresiva ver Mariño Paz, 1992: 88-90.

13. Por exemplo no punto P33 conviven as formas do indicativo presente *cantais/cantandes* coas de indicativo pretérito imperfecto *cantabais/cantabas*, o que significa que no mesmo punto aparecen simultaneamente tres sufixos.

14. Por exemplo Fernández Rei 1990: 90, Mariño Paz, 1992: 76. Descríbese o fenómeno no caso de falas concretas; como o Valledor (punto A6), onde conviven *falaes* e *falae* con *faledes, falaredes, bebedes, bebiades, bibides*, etc. (Muñiz, 1978: 290, 292, 293, 299).

15. Isto terá como consecuencia que os resultados serán en parte parecidos, porque se por exemplo nun punto conviven as formas *cantades* e *cantai*, sen variantes opcionais, a diferenza vai aparecer tanto no apartado do sufixo *des/de* como no de *is/i*. Apesar de todo examino os sufixos por separado porque en numerosos puntos hai formas alternativas e doutra maneira non podería compara-la gran variedade de combinacións. Con este método, nun caso máis sinxelo, se nun punto conviven as formas *cantades/cantais-cantai*, a asimetría vai aparecer cando trate o sufixo *des*.

16. Non indico os puntos concretos en que se producen as discrepancias; estes poderán verse nos cadros do apéndice. O número de frecuencia non é decisivo, pois por exemplo as formas *cantades* e *cantabades* poden te-lo mesmo número de frecuencia, pero aparecer en puntos diferentes, co que o paradigma non será uniforme: en certo número de puntos poden convivir *cantades-cantabais*, e no mesmo número de puntos *cantais-cantabades*. Por iso é necesario examina-lo número das discrepancias. O número de frecuencia é ó mesmo tempo importante porque non é igual que haxa por exemplo 5 discrepancias se as dúas formas existen en total en 6 puntos dialectais ou en 100.

17. Só teño en conta os tempos en que o sufixo evolucionou directamente do latín, sen considera-lo infinitivo conxugado e o indicativo pretérito perfecto, que pode ter variantes dialectais como *colléstedes*.

18. Non parece interesante unha relación do tipo *cantades-collesedes*, por non ser común nin o tempo verbal nin a clase mórfica.

19. Unifico as variantes acentuais do tipo *cantabades* e *cantábades* (a pesar de que na evolución histórica a acentuación puido influír na modificación do sufixo, Mariño Paz, 1992: 89). En vez de indicar só os tempos, fago consta-la forma completa do verbo (por exemplo *cantades, colleis*, etc.), pero nos segmentos anteriores ó sufixo número-persoal adopto unha forma uniforme, a normativa, unificando por exemplo en *colleseis* as variantes con vocal

6.1. *Sufixo des/de*

O sufixo *des* existe en total en 145 dos 167 puntos do dominio lingüístico, pero só en 81 puntos en tódolos tempos verbais e nas tres clases mórficas.

Frecuencia do sufixo:²⁰

cantades: 121, colledes: 127, partides: 129

cantabades: 124, colliades: 122

cantarades: 122, collerades: 124

cantaredes: 121

cantariades: 119

cantedes: 126, collades: 126, partades: 126

cantasedes: 123, collesedes: 118

cantade: 103, collede: 120, partide: 126

Diverxencias entre as clases mórficas

cantades	*colledes	5
cantades	*partides	4
colledes	*partides	6
cantabades	*colliades	2
cantarades	*collerades	—
cantedes	*collades	3
cantedes	*partades	3
collades	*partades	—
cantasedes	*collesedes	6
cantade	*collede	3
cantade	*partide	4
collede	*partide	8

*cantades	colledes	9
*cantades	partides	12
*colledes	partides	8
*cantabades	colliades	—
*cantarades	collerades	2
*cantedes	collades	3
*cantedes	partades	3
*collades	partades	—
*cantasedes	collesedes	1
*cantade	collede	20
*cantade	partide	27
*collede	partide	14

Diverxencias entre os modos e tempos

Examinarei as seguintes relacións, entre parénteses indico os trazos comúns dos dous tempos:²¹

temática *i* ou *e* aberto. Considero diverxencias tódolos casos en que nun mesmo punto existe un sufixo nunha determinada forma e non na outra, sen ter en conta que en certos puntos a oposición é total e noutros puntos só parcial, pois como forma opcional existe o sufixo común. Deste xeito os números poden considerarse como aproximativos.

20. O atlas só contén datos referentes ás clases mórficas no caso do presente do indicativo, presente do subjuntivo e imperativo. Nos outros tempos aparecen a 1ª e a 2ª conxugación, e para a 3ª o atlas remite ás outras dúas (a pesar de que entre estas dúas existan pequenas diferencias, como veremos). No futuro do indicativo e no condicional conxugado só aparece a 1ª, por non haber, segundo o comentario do atlas, diverxencia entre as tres clases mórficas. Débese ter en conta que en moitos puntos no subjuntivo pretérito imperfecto non existe a forma en *se*, por ser substituída pola forma en *ra*.

21. Teño en conta basicamente as categorías de Álvarez et al. (1986: 359).

1. indicativo presente-indicativo pretérito imperfecto (indicativo, simultaneidade)
2. indicativo presente-futuro (indicativo, irreferente, non anterioridade)
3. indicativo pretérito imperfecto-indicativo pretérito pluscuamperfecto (indicativo, referente, non posterioridade)
4. futuro-condicional (posterioridade)
5. indicativo pretérito imperfecto-condicional (referente, non anterioridade)
6. indicativo pretérito pluscuamperfecto-condicional (referente, non simultaneidade)
7. indicativo presente-subxuntivo presente (irreferente, simultaneidade)
8. futuro-subxuntivo presente (irreferente, irrealidade)
9. subxuntivo presente-subxuntivo pretérito imperfecto (subxuntivo, irreferente, simultaneidade)
10. indicativo pretérito imperfecto-subxuntivo pretérito imperfecto (referente, simultaneidade)
11. indicativo presente-imperativo (irreferente, simultaneidade)
12. subxuntivo presente-imperativo (irreferente, simultaneidade)

cantades	*cantabades	4
colledes	*colliades	8
cantades	*cantaredes	—
colledes	*cantaredes	11
cantabades	*cantarades	2
colliades	*collerades	1
cantaredes	*cantariades	7
cantabades	*cantariades	6
colliades	*cantariades	5
cantarades	*cantariades	5
collerades	*cantariades	6
cantades	*cantedes	3
colledes	*collades	6
partides	*partades	5
cantaredes	*cantedes	3
cantaredes	*collades	3
cantedes	*cantasedes	3
collades	*collesedes	5
cantabades	*cantasedes	3
colliades	*collesedes	3
cantades	*cantade	24
colledes	*collede	20
partides	*partide	13

*cantades	cantabades	7
*colledes	colliades	3
*cantades	cantaredes	—
*colledes	cantaredes	5
*cantabades	cantarades	—
*colliades	collerades	3
*cantaredes	cantariades	5
*cantabades	cantariades	1
*colliades	cantariades	2
*cantarades	cantariades	2
*collerades	cantariades	1
*cantades	cantedes	7
*colledes	collades	7
*partides	partades	5
*cantaredes	cantedes	8
*cantaredes	collades	10
*cantedes	cantasedes	5
*collades	collesedes	1
*cantabades	cantasedes	6
*colliades	collesedes	3
*cantades	cantade	6
*colledes	collede	13
*partides	partide	11

cantedes	*cantade	27
collades	*collede	19
partades	*partide	14

*cantedes	cantade	3
*collades	collede	11
*partades	partide	15

6.2. Sufixo is/i

O sufixo aparece en total en 83 puntos dialectais; destes só en 25 puntos en tódolos tempos verbais e nas tres clases mórficas.

Frecuencia do sufixo:

cantais: 49, colleis: 48, partiis/partís: 41
 cantabais: 46, colliais: 44
 cantarais: 45, collerais: 41
 cantareis: 50
 cantariais: 47
 canteis: 44, collais: 44, partais: 44
 cantaseis: 43, colleseis: 43
 cantai: 76, collei: 68, partii/partí: 48

(Na 3ª conxugación as formas do presente do indicativo e imperativo, *partís/partí* non só corresponden ás formas *cantais/cantai* e *colleis/collei* da 1ª e 2ª conxugacións, senón tamén a *cantás e collés*.)

Diverxencias entre as clases mórficas

cantais	*colleis	5
cantais	*partís	10
colleis	*partís	9
cantabais	*colliais	2
cantarais	*collerais	4
canteis	*collais	2
canteis	*partais	2
collais	*partais	—
cantaseis	*colleseis	2
cantai	*collei	11
cantai	*partí	30
collei	*partí	23

*cantais	colleis	4
*cantais	partís	1
*colleis	partís	2
*cantabais	colliais	—
*cantarais	collerais	—
*canteis	collais	2
*canteis	partais	2
*collais	partais	—
*cantaseis	colleseis	1
*cantai	collei	3
*cantai	partí	2
*collei	partí	3

Diverxencias entre os modos e tempos

cantais	*cantabais	6
colleis	*colliais	5
cantais	*cantareis	—
colleis	*cantareis	3
cantabais	*cantarais	1
colliais	*collerais	3
cantareis	*cantariais	8
cantabais	*cantariais	2
colliais	*cantariais	2
cantarais	*cantariais	1
collerais	*cantariais	—
cantais	*canteis	8
colleis	*collais	5
partís	*partais	4
cantareis	*canteis	9
cantareis	*collais	8
canteis	*cantaseis	3
collais	*colleseis	2
cantabais	*cantaseis	2
colliais	*colleseis	1
cantais	*cantai	1
colleis	*collei	5
partís	*partí	10
canteis	*cantai	—
collais	*collei	1
partais	*partí	15

*cantais	cantabais	3
*colleis	colliais	1
*cantais	cantareis	1
*colleis	cantareis	5
*cantabais	cantarais	—
*colliais	collerais	—
*cantareis	cantariais	4
*cantabais	cantariais	3
*colliais	cantariais	5
*cantarais	cantariais	2
*collerais	cantariais	5
*cantais	canteis	3
*colleis	collais	1
*partís	partais	7
*cantareis	canteis	3
*cantareis	collais	2
*canteis	cantaseis	3
*collais	colleseis	2
*cantabais	cantaseis	1
*colliais	colleseis	1
*cantais	cantai	28
*colleis	collei	25
*partís	partí	17
*canteis	cantai	26
*collais	collei	28
*partais	partí	20

6.3. Sufixo s/O

O sufixo existe en total en 24 puntos, dos cales só aparece en tódalas formas posibles en 3 puntos. As formas do presente do indicativo e do imperativo da 3ª conxugación, *partís* e *partí*, puideron orixinarse tamén con outra evolución, e poden ser non só as formas correspondentes a *cantás/collés*, *cantá/collé*, senón tamén a *cantais/colleis*, *cantai/collei*. (As dúas evolucións son: *CANTATIS* > *cantades* > *cantaes* > *cantais/cantás*; *PARTITIS* > *partides* > *parties* > *partíis/partís*, *partíis* evoluciona normalmente dando lugar á forma *partís*.) Por iso só teño en conta as formas *partís* e *partí* nos puntos en que se documenta outra forma verbal co sufixo s/O.

Frecuencia do sufixo:

cantás: 11, collés: 12, partís: 5
 cantabas: 11, collias: 9
 cantarás: 10, colleras: 9
 cantarés: 10
 cantarias: 9
 cantés: 10, collás: 10, partás:²² 10
 cantases: 8, colleses: 9
 cantá: 8, collé: 9, partí: 4

Diverxencias entre as clases mórficas

cantás	*collés	1
cantás	*partís	6
collés	*partís	7
cantabas	*collias	3
cantarás	*colleras	1
cantés	*collas	—
cantés	*partás	—
collás	*partás	—
cantases	*colleses	1
cantá	*collé	2
cantá	*partí	4
collé	*partí	5

*cantás	collés	2
*cantás	partís	2
*collés	partís	3
*cantabas	collias	1
*cantarás	colleras	—
*cantés	collás	—
*cantés	partás	—
*collás	partás	—
*cantases	colleses	1
*cantá	collé	3
*cantá	partí	—
*collé	partí	—

Diverxencias entre os modos e tempos

cantás	*cantabas	4
collés	*collias	7
cantás	*cantarés	1
collés	*cantarés	2
cantabas	*cantarás	2
collias	*colleras	1
cantarés	*cantarias	4
cantabas	*cantarias	2
collias	*cantarias	2
cantarás	*cantarias	1
colleras	*cantarias	1

*cantás	cantabás	4
*collés	collias	4
*cantás	cantarés	—
*collés	cantarés	—
*cantabas	cantarás	1
*collias	colleras	1
*cantarés	cantarias	3
*cantabas	cantarias	—
*collias	cantarias	2
*cantarás	cantarias	—
*colleras	cantarias	1

22. A acentuación non pode ser *cólłas, *pártas.

cantás	*cantés	2
collés	*collás	3
partís	*partás	—
cantarés	*cantés	1
collerés	*collés	1
cantés	*cantases	4
collás	*collees	5
cantabas	*cantases	4
collias	*collees	3
cantás	*cantá	6
collés	*collé	6
partís	*partí	4
cantés	*cantá	4
collás	*collé	4
partás	*partí	7

*cantás	cantés	1
*collés	collás	1
*partís	partás	5
*cantarés	cantés	1
*collerés	collés	1
*cantés	cantases	2
*collás	collees	2
*cantabas	cantases	1
*collias	collees	2
*cantás	cantá	2
*collés	collé	3
*partís	partí	3
*cantés	cantá	2
*collás	collé	3
*partás	partí	1

6.4. Sufixo ndes/nde

O sufixo existe en 13 puntos dialectais, pero só en 3 puntos en tódolos tempos verbais ou clases mórficas posibles.

Existen formas que contradín ás regras fonolóxicas xerais do galego,²³ por exemplo *cantábendes*, que é proparoxítona apesar de te-la penúltima sílaba pechada.

Frecuencia do sufixo:

cantandes: 6, collendes: 6, partindes: 4
 cantabandes: 4, colliandes: 4
 cantarandes: 5, collerandes: 5
 cantarendes: 6
 cantariandes: 5
 cantendes: 5, collandes: 6, partandes: 6
 cantasendes: 3, collesendes: 1
 cantande: 4, collende: 6, partinde: 5

Diverxencias entre as clases mórficas

cantandes	*collendes	—
cantandes	*partindes	2
collendes	*partindes	2
cantabandes	*colliandes	—

*cantandes	collendes	—
*cantandes	partindes	—
*collendes	partindes	—
*cantabandes	colliandes	—

23. Castro, 1989: 280.

cantarandes	*collerandes	—
cantendes	*collandes	—
cantendes	*partandes	—
collandes	*partandes	—
cantasendes	*collesendes	3
cantande	*collende	—
cantande	*partinde	1
collende	*partinde	2

*cantarandes	collerandes	—
*cantendes	collandes	1
*cantendes	partandes	1
*collandes	partandes	—
*cantasendes	collesendes	1
*cantande	collende	2
*cantande	partinde	1
*collende	partinde	1

Diverxencias entre os modos e tempos

cantandes	*cantabandes	2
collendes	*colliandes	2
cantandes	*cantarendes	—
collendes	*cantarendes	—
cantabandes	*cantarandes	—
colliandes	*collerandes	—
cantarendes	*cantariandes	1
cantabandes	*cantariandes	—
colliandes	*cantariandes	—
cantarandes	*cantariandes	—
collerandes	*cantariandes	—
cantandes	*cantendes	1
collendes	*collandes	—
partindes	*partandes	—
cantarendes	*cantendes	1
cantarendes	*collandes	—
cantendes	*cantasendes	3
collandes	*collesendes	4
cantabandes	*cantasendes	2
colliandes	*collesendes	2
cantándes	*cantande	3
collendes	*collende	2
partindes	*partinde	2
cantendes	*cantande	2
collándes	*collende	2
partandes	*partinde	3

*cantandes	cantabandes	—
*collendes	colliandes	—
*cantandes	cantarendes	—
*collendes	cantarendes	—
*cantabandes	cantarandes	1
*colliandes	collerandes	1
*cantarendes	cantariandes	—
*cantabandes	cantariandes	1
*colliandes	cantariandes	1
*cantarandes	cantariandes	—
*collerandes	cantariandes	—
*cantandes	cantendes	—
*collendes	collandes	—
*partindes	partandes	2
*cantarendes	cantendes	—
*cantarendes	collandes	—
*cantendes	cantasendes	2
*collandes	collesendes	—
*cantabandes	cantasendes	2
*colliandes	collesendes	—
*cantandes	cantande	1
*collendes	collende	2
*partindes	partinde	3
*cantendes	cantande	1
*collandes	collende	2
*partandes	partinde	2

6.5. Tendencias observadas nas diverxencias do sufixo procedente de TIS/TE

Como tendencia xeral podemos dicir que entre as clases mórficas, coa excepción do indicativo presente e do imperativo, hai menos diferenza ca entre os tempos verbais.

Entre as clases mórficas a discrepancia no sufixo realízase en máis puntos no indicativo presente ca no subxuntivo presente ou os outros tempos, o que significa que é o tempo verbal menos marcado o que diverxe máis. O maior número de diverxencias atópase, sen embargo, no outro tempo verbal menos marcado, no imperativo (por exemplo *cantades-colledes* diverxen en 10 puntos, *cantade-collede* en 23). Por outro lado, no tempo verbal máis marcado do paradigma, no subxuntivo pretérito imperfecto, tamén atopamos un número relativamente elevado de puntos con diverxencia no sufixo (así, mentres *cantades-colledes* diverxen en 14 puntos e *cantabades-coliades* en 2, *cantasedes-collesedes* en 7; *cantades-collendes* coinciden en tódolos puntos mentres *cantasedes-collesendes* diverxen en 4).

Como tendencia podemos dicir que entre as clases mórficas é a 1ª conxugación a que se aparta máis das outras dúas (*cantedes-partades* diverxen en 6 puntos, *collades-partades* en 0; *canteis-collais* en 4, *collais-partais* en 0).

Entre os tempos verbais o máis autónomo é sen dúbida o imperativo.²⁴ Entre os outros tempos, os que presentan menos discrepancias son o indicativo presente da 1ª conxugación e o futuro, o que resulta interesante porque do punto de vista da terminación o futuro aseméllase máis á 2ª conxugación, por coincidi-lo segmento *e* do sufixo modo-temporal do futuro coa vocal temática do presente (*cantaredes-colledes*), mentres esta similitude non se dá coa 1ª conxugación (*cantaredes-cantades*). Por exemplo, entre *cantades-cantaredes* non hai discrepancia en ningún punto, mentres entre *colledes-cantaredes* o sufixo diverxe en 16 puntos. A explicación que podemos suxerir é que a semellanza dos dous sufixos número-persoais se debe á proximidade semántica dos dous tempos; por exemplo, o presente do indicativo sempre pode substituí-lo futuro, e a afinidade maniféstase entre o futuro e a clase mórfica menos marcada, a 1ª conxugación.

Os outros dous tempos que amosan unha gran semellanza son o indicativo pretérito imperfecto e o indicativo pretérito pluscuamperfecto. Esta afinidade tamén se debe á proximidade semántica dos tempos.

O sufixo dos tempos máis marcados non parece depender do dos menos marcados: hai relativamente moitas discrepancias entre o indicativo pretérito imperfecto e o indicativo presente ou entre o subxuntivo pretérito imperfecto e o subxuntivo presente.

Como tendencia podemos observar que a afinidade é maior entre os modos ca entre os tempos (*cantabais-cantaseis* diverxen en 3 puntos, *canteis-cantaseis* en 6).

6.6. O sufixo do indicativo pretérito perfecto

No indicativo pretérito perfecto, ademais do sufixo normativo *stes*, maioritario no dominio lingüístico, existe o sufixo *ches*, formado por analoxía coa 2ª persoa. Os dous sufixos poden adoptar o sufixo xeral da 5ª persoa, procedente de *TIS*, co que o segmento *ste/che* pasa a interpretarse como sufixo modo-temporal: *cantá-ste-des*, *coll-é-che-des*, *part-í-ste-is*, etc.

24. Esta diverxencia débese ás particularidades de diversa índole do imperativo: unicamente leva suxeito en posición de foco, só ten formas propias na 2ª persoa, etc. A asimetría máis frecuente do galego (a forma do imperativo ten sufixo *i*, mentres o sufixo xeral no mesmo sistema é *des*) parece unha tendencia xeral: tamén noutras linguas o imperativo soe se-la forma máis breve do paradigma, por exemplo no latín.

Hoxe estes sufixos complexos son os máis extendidos na fala viva, sobre todo entre os galegos neofalantes.²⁵

A continuación vou observa-la terminación sen segmentala en sufixo modo-temporal e número-persoal. Nos seguintes puntos a terminación da 5ª persoa difere segundo as clases mórficas:²⁶

C4: cantastes/cantástedes/cantáchedes-colléstedes/collíchedes-partistes/partístedes/partíchedes

C8: cantástedes-collístedes/collíchedes/collístes-partíchedes/partístedes

C17: cantastes/cantástedes/cantaches-collestes/colléstedes/colléches/colléchedes-partistes

C20: cantastes/cantástedes-collestes/colléstedes-partistes

C25: cantastes/cantáchedes-collestes-partistes

C30: cantastes/cantaches-collestes/colleches-partiches

C37: cantastes-collestes/colléstedes-partistes/partístedes

O3: cantastes/cantásteis-collestes/collésteis-partistes

O9: cantastes-collístes-partistes/partísteis

O29: cantásteis-collestes/collésteis-partísteis

A4: cantastes/cantastis/cantásteis-collestes/collésteis-partistes/partistis/partísteis

LE3: cantastes-collestes/collísteis-partistes

LE5: cantésteis/cantastes-collístes-partistes

Os datos mostran un resultado heteroxéneo. O incremento cos sufixos *des/is* parece máis frecuente na 1ª e 2ª conxugacións (8 puntos), que poderían ser consideradas polo tanto máis innovadoras cá 3ª (6 puntos).

Se observo tódalas variantes opcionais, as clases mórficas presentan as seguintes coincidencias:

1ª e 2ª conxugación: 4 puntos (C20, C30, O3, O9)

1ª e 3ª conxugación: 4 puntos (C4, O29, A4, Le3)

2ª e 3ª conxugación: 3 puntos (C25, C37, Le5)

Diferen as 3 conxugacións: 2 puntos (C8, C17)

7. SUFIXO NÚMERO-PERSOAL DE 6ª PERSOA

O sufixo número-persoal é *n*. É un sufixo uniforme en todo o paradigma, aínda que o indicativo pretérito perfecto poida presentar problemas de segmentación: *canta-ro-n* ou *canta-ron*.²⁷

25. Fernández Rei, 1991: 640, González González / Fernández Rei, 1982: 218.

26. Saco Arce (1868: 76-77) na súa gramática indica que ó lado das formas *falástedes/faláchedes* é frecuente unha forma do tipo *falastes*, especialmente na 2ª e a 3ª conxugacións. Con isto fai alusión á diferenza existente entre as clases mórficas: a 1ª conxugación era na súa época a máis innovadora, a que sufría con maior frecuencia o incremento do sufixo *des*.

27. Álvarez et al., 1986: 317.

O indicativo pretérito perfecto ten como variantes dialectais *cantanon* e *cantano* nos seguintes puntos:²⁸

cantanon: C21, C28, *collenon*: C21, C28, *partinon*: C28

cantano: C12, C16, C17, C22, C24, C27, C29, C33, C37, C43, C46, L12, L18, *colleno*: C12, C16, C17, C24, C29, C33, C37, C43, C46, L12, *partino*: C12, C16, C17, C24, C27, C29, C33, C37, C43, C46, L12

Obsérvanse as seguintes asimetrías:

C22, L18: *cantano*, pero non existe o mesmo sufixo na 2ª e 3ª conxugacións

C27: *cantano*, *partino*, pero o sufixo non existe na 2ª conxugación

C21: *cantanon*, *collenon*, o sufixo non existe na 3ª conxugación

Estas poucas asimetrías mostran que a clase mórfica máis innovadora no fenómeno é a 1ª conxugación.

8. FORMAS NOMINAIS

O sufixo número-persoal pode engadirse ó infinitivo en case todo o dominio lingüístico.

Do punto de vista da segmentación pode ser problemático o segmento *e* da 2ª e 6ª persoas: *cantares*, *cantaren*. Pódese pensar que o sufixo do infinitivo ten un alomorfo *re*, ou que son os sufixos número-persoais da 2ª e da 6ª persoas os que teñen un alomorfo *es*, *en*.²⁹ Este *e* pode aparecer en certos puntos tamén na 4ª e 5ª persoas:³⁰ ó lado das formas xerais *cantarmos*, *cantardes* documéntanse *cantáremos* ou *cantaremos*; *cantáredes* ou *cantaredes*, *cantárendes*, *cantáreis* ou *cantareis* e *cantares* ou *cantarés* (con dúas acentuacións posibles). Estas formas poden ter como orixe a reinterpretación dos segmentos da 2ª e 6ª persoas, das que o segmento *e* pasa ás outras persoas.³¹

cantáremos ou *cantaremos*: C5, C7, C9, C12, C13, C14, C15, C17, C38, C43, C46, L1, L2, L3, L4, L6, L7, L10, L15, L16, L19, L23, L28, L29, L30, L31, L36, P6, P12, P17, P23, P32, P33, O3, O6, O15, O16, O17, A5, A6, LE2, LE3

formas de 5ª persoa con *e*: C1-C15, C17, C18, C21, C22, C24, C27, C28, C29, C33, C37, C38, C39, C41, C42, C43, C46-C49, L1-L4, L6, L7, L9, L11-L13, L16-L19, L21, L28-L31, L36, L39, P10, P12, P17, P23, P27, P30-P32, O2, O6, O7, O15-O17, O20, A3, A5, A6, Le2-Le4, Z3

O segmento *e* aparece polo tanto en máis puntos na 5ª persoa ca na 4ª, de xeito que neses puntos conviven, por exemplo, *cantarmos-cantáredes*. A explicación desta asimetría pode

28. Na evolución tería lugar un fenómeno de asimilación e outro consecutivo de disimilación: *canton* > *cantanon* > *cantano* (por exemplo, Ferreiro 1995: 293).

29. Segundo Álvarez et al., (1986: 315) é parte do sufixo do infinitivo.

30. Carré Alvarellos (1967: 82) dá na súa gramática a forma *falar* para a 1ª persoa e *falare* para a 3ª, para evita-la homonimia. O Atlas rexistra a forma *cantare* en moitos puntos, pero esta sempre convive con *cantar*, sen haber diferenza entre as dúas persoas.

31. Fernández Rei, 1979: 206.

ser que o segmento se propaga a partir da 2ª persoa, pero a analogía só se realiza na persoa correspondente do plural, sen chegar á 4ª persoa.³²

9. CONCLUSIÓNS

Unha idea recorrente das teorías que intentan dar unha explicación xeral para os cambios lingüísticos é que os cambios teñen un carácter terapéutico: para os neogramáticos a analogía é o proceso que contrarresta as leis cegas da evolución fonética; para os estruturalistas é o sistema o que tende a aproveitar ó máximo as oposicións para alcanza-lo grao máis eficiente da comunicación co menor esforzo; para os xenerativistas reinterprétanse e exténdense regras xa existentes na lingua. A corrente da morfoloxía natural centra o seu interese nos cambios que se producen a nivel do sistema dos morfemas, nos paradigmas. Os principios básicos desta teoría son o chamado Universal de Humboldt, segundo o cal nun paradigma cada forma ha de expresar unha función e viceversa, e a iconicidade, que proclama que nun paradigma óptimo os elementos semanticamente marcados son marcados tamén formalmente. Estes dous principios poden explicar en liñas xerais os cambios analóxicos. É evidente que un proceso como o desdoblamento dun morfema sen condicionamento fonético contradí ó Universal de Humboldt e podería ser considerado un escándalo da morfoloxía natural. Sen embargo, examinando os elementos do paradigma entre os cales se produce o desdoblamento, chegamos á conclusión de que o concepto da marca e a relación entre formas e significados poden explicar en gran medida estes procesos. No caso concreto do sufixo número-persoal da conxugación regular galega atopamos desdobramentos entre as clases mórficas e entre os tempos verbais. A diverxencia entre as clases mórficas parece máis difícil de xustificar, pois trátase basicamente de clases semanticamente non condicionadas.³³ A pesar de todo atopamos como tendencia que a máis innovadora é a 1ª conxugación, é dicir, a clase mórfica máis productiva e, polo tanto, menos marcada. Entre as outras dúas parece máis innovadora a 2ª cá 3ª, o que pode parecer contradictorio, pois a 2ª conxugación é a menos productiva das tres. Sen embargo, xa foi observado que, se ben numericamente reducida, a 2ª conxugación contén os verbos de maior frecuencia do español,³⁴ o que é seguramente válido tamén para o galego. Con todo a diverxencia entre as clases mórficas é menor ca entre os tempos. Entre os tempos observamos que son os semanticamente máis próximos os que amosan unha maior afinidade na forma. Tamén vimos que o maior número de discrepancias entre as clases mórficas se rexistra nos tempos menos marcados e o maior número de discrepancias entre os tempos na clase mórfica menos marcada, correspondencia que tamén pode xustificarse segundo os parámetros da marca.³⁵ Os resultados mostran tamén que a discrepancia formal parece ser menor entre os modos ca entre os tempos, o que é indicio de que o modo é unha categoría menos básica có tempo.³⁶

32. Nalgúns puntos, sen embargo, só aparece na 4ª: L10, L15, L23, O3, P6, P33.

33. Para a motivación semántica ver Lloyd, 1993: 461-463.

34. Montgomery, 1980: 301.

35. Un exemplo mencionado con frecuencia é o caso do pronome persoal do inglés ou do artigo definido do alemán (*he, she, it - they, der, die, das - die*): no valor menos marcado do número, no singular, hai maior distancia formal no eixe do xénero: mentres no singular hai tres formas, no plural prodúcese a neutralización dos tres xéneros.

36. Bybee, 1985: 11-48.

	<i>I. pres.</i>			<i>I. pret. im.</i>		<i>I. pret. pl.</i>		<i>Fut.</i>	<i>Con.</i>	<i>S. pres.</i>			<i>S. pret. im.</i>		<i>Imper.</i>		
	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>2</i>			<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
P29	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-		
P31	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-		
P32	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-		
O4	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	+	+	+	+	-		
O7	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-		
O8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+		
O11	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		
O13	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+		
O14	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-		
O15	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-		
O19	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-		
O22	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+		
O23	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-		
O26	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-		
O27	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-		
O28	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-		
O29	-	+	+	-	-	-	+	-	-	+	+	+	+	+	-		
O31	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-		
A1	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+		
A2	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-		
A3	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-		
A4	-	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	-	-		
A5	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-		
A6	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+		
A7	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-		
LE1	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		

Sufixo *is/i*

	<i>I. pres.</i>			<i>I. pret. im.</i>		<i>I. pret. pl.</i>		<i>Fut.</i>	<i>Con.</i>	<i>S. pres.</i>			<i>S. pret. im.</i>		<i>Imper.</i>		
	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>2</i>			<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
L4	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	
L8	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	
L12	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	
L16	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	
L18	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	
L19	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	
L20	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	-	-	
L21	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	
L24	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	
L25	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	
L26	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	
L27	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	
L28	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	

	<i>I. pres.</i>			<i>I. pret. in.</i>		<i>I. pret. pl.</i>		<i>Fut.</i>	<i>Con.</i>	<i>S. pres.</i>			<i>S. pret. im.</i>		<i>Imper.</i>		
	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>2</i>			<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
L30	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	
L33	-	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	
L34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	
L35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	
L36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	
L39	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	
P4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	
P19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
P20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
P21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
P22	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	
P23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
P25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
P26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
P28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	
P29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
P30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	
P31	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	
P32	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+	+	
O4	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	-	+	+	
O7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	
O11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
O13	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	
O14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
O15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
O16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
O17	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	
O19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
O20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	
O22	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	
O23	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+	
O25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
O26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
O27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
O28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
O29	+	+	+	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	
O30	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-	-	+	+	
O31	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	
A1	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	
A2	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	
A3	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	-	-	+	-	+	-	
A4	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	
A5	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	
A6	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	
A7	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	

Sufixo *s/0*

	<i>I. pres.</i>			<i>I. pret. im.</i>		<i>I. pret. pl.</i>		<i>Fut.</i>	<i>Con.</i>	<i>S. pres.</i>			<i>S. pret. im.</i>		<i>Imper.</i>		
	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>2</i>			<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
C12	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-
C16	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
C17	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-
C18	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C22	+	+	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-
C23	+	+	-	+	-	-	-	+	-	+	+	+	-	-	+	+	+
C24	+	+	+	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-	-	-	-	-
C26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
C28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+
C30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
C34	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-
C37	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
C38	-	-	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-
C39	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C40	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-
C41	-	-	-	+	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-
C44	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
C47	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C49	-	-	-	+	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-
L20	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
P33	-	-	?	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	?

Sufixo *ndes/nde*

	<i>I. pres.</i>			<i>I. pret. im.</i>		<i>I. pret. pl.</i>		<i>Fut.</i>	<i>Con.</i>	<i>S. pres.</i>			<i>S. pret. im.</i>		<i>Imper.</i>		
	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>2</i>			<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
P28	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+
P32	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+
P33	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-
O12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+
O17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
O18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
O21	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-
O22	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+
O24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-
O29	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+

CORPUS

Instituto da Lingua Galega: *Atlas Lingüístico Galego* 1990 Vol. I. 1: *Morfoloxía Verbal*. A Coruña: Fundación “Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa”.

ABREVIATURAS EMPREGADAS NESTE ARTIGO

i. pres.	indicativo presente
i. pret. im.	indicativo pretérito imperfecto
i. pret. pl.	indicativo pretérito pluscuamperfecto
imper.	imperativo
s. pres.	subxuntivo presente

BIBLIOGRAFÍA DE REFERENCIA

- Álvarez / Regueira / Monteagudo 1986 ÁLVAREZ, Rosario / REGUEIRA, Xosé Luís / MONTEAGUDO, Henrique (1986): *Gramática galega*. Vigo: Galaxia
- Bybee 1985 BYBEE, Joan (1985): *Morphology. A Study of the Relation between Meaning and Form*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Carré Alvarellos 1967 CARRÉ ALVARELLOS, Leandro (1967): *Gramática Gallega*. A Coruña: Imprenta Moret.
- Castro 1989 CASTRO, Obdulia (1989): *Aproximación a la fonología y morfología gallegas*. Georgetown: UMI Dissertation Information Service.
- Fernández González 1981 FERNÁNDEZ GONZÁLEZ, José Ramón (1981): *El habla de Ancares (León), Estudio fonético, morfosintáctico*. Oviedo: Universidad de Oviedo.
- Fernández Rei 1979 FERNÁNDEZ REI, Francisco (1979): *O verbo. Contribución á dialectoloxía galega*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela. [Tese inédita].
- Fernández Rei 1990 FERNÁNDEZ REI, Francisco (1990): *Dialectoloxía da lingua galega*. Vigo: Xerais.
- Fernández Rei 1991 FERNÁNDEZ REI, Francisco (1991): «Conservadurismo e innovación no sistema de desinencias verbais do galego: o perfecto». Kremer, Dieter (ed.): *Actes du XVIIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes*. Tübingen: Max Niemeyer, p. 632-644.
- Ferreiro 1995 FERREIRO, Manuel (1995): *Gramática histórica galega*. Santiago de Compostela: Laiovento.
- González González / Fernández Rei 1982 GONZÁLEZ GONZÁLEZ, Manuel / FERNÁNDEZ REI, Francisco (1982): «Anotacións á morfoloxía de Cunqueiro». *Homenaxe a Álvaro Cunqueiro*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago, p. 186-245.
- Lloyd 1993 LLOYD, Paul M. (1993): *Del latín al español; Fonología y morfología históricas de la lengua española*. Madrid: Gredos.

- Mariño Paz 1992 MARIÑO PAZ, Ramón (1992): «O sufixo número-persoal da P5 en galego: o retroceso moderno da solución ‘cantás’». *Cadernos de Lingua*. Vol. 5, p. 75-97.
- Mariño Paz 1998 MARIÑO PAZ, Ramón (1998): *Historia da lingua galega*. Santiago de Compostela: Sotelo Blanco.
- Montgomery 1980 MONTGOMERY, Thomas (1980): «Vocales cerradas y acciones perfectivas». *Boletín de la Real Academia Española*. Vol. LX, p. 300-314.
- Muñiz 1978 MUÑIZ, Celso (1978): *El habla del Valledor; Estudio descriptivo del gallego asturiano de Allande (Asturias, España)*. Amsterdam: Academische Pers.
- Saco Arce 1868 SACO ARCE, José Antonio (1968): *Gramática gallega*. Lugo: Imprenta de Soto y Freire.
- Santamarina 1974 SANTAMARINA, Antonio (1974): «El verbo gallego». *Verba*. Anexo 4. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, 168 p.
- Vasconcelos 19873 VASCONCELOS, Leite de 19873 [1901]: *Esquisse d'une dialectologie Portugaise*. Lisboa: Instituto Nacional de Investigação Científica.

RESUMO

Segundo os datos rexistrados polo *Atlas Lingüístico Galego*, no paradigma verbal de moitos dos puntos dialectais producíronse desdobramentos nos sufixos número-persoais, sen condicionamento fonético, tanto entre os tempos como as clases mórficas. Este desdobramento contradí ó Universal de Humboldt, un dos principios da morfoloxía natural, pero as tendencias xerais pódense explicar mediante o concepto da marca e a relación entre o significado e a forma. A clase mórfica menos marcada, a 1ª conxugación, é a máis innovadora. Entre os tempos prodúcese un número maior de desdobramentos entre os tempos menos marcados e os semanticamente máis distantes.

PALABRAS CHAVE: morfoloxía natural, desdobramento de morfemas, dialectoloxía galega, sufixo número-persoal

ABSTRACT

According to data from the *Atlas Lingüístico Galego*, there has been a splitting of number-person suffixes in the verbal paradigm of the points polled, without phonetic conditioning factors, in tenses and in morphic classes. This splitting contradicts Humboldt's Universal, one of the principles of natural morphology, although general tendencies may be accounted for by the concept of mark and the relationship between meaning and form. The least marked morphic class, the first conjugation, is the most innovative one. The tenses feature a greater number of splittings in the least marked tenses and the ones which are most semantically removed.

KEY WORDS: natural morphology, morpheme splitting, Galician dialectology, number-person suffix.